

Mišel Basan
(Michel Bassand)
Pariz

Izvorni naučni članak
UDK: 316.334.56
Primljeno: 25.01.2002.

ZA OBNOVU URBANE SOCIOLOGIJE*

JEDANAEST TEZA

1. teza. Urbani fenomen je otisak preobražaja globalnih društava u prostoru

Ova teza je pozajmljena od Anrija Lefevra (1968): ona ne znači do tesnu korespondenciju koja povezuje preobražaje urbanog fenomena i promene globalnog društva.

U novijoj evropskoj istoriji razlikujemo tri urbana poretna koji sadrže urbane forme i strukture i specifična društva.

Naime:

- poredak grada (*la cite*) čija je urbanistička i arhitektonska forma, kao i njegova društvena struktura, vrlo tipizovana. Grad je ostrvo u dominantnom selu; agrarno društvo je njegov kontekst;
- poredak industrijskog grada i urbanizacije; forma industrijskog grada zadržava samo nekoliko obrisa ranijeg grada, njegova društvena struktura poprima strukturu rađajućeg industrijskog društva. Štaviše, industrijski grad je obeležen veoma uočljivim demografskim, ekonomskim i društvenim rastom koji ide u korak sa veoma značajnim ruralnim egzodusom;
- poredak urbanog i metropolizacije. Ulagamo u informaciono društvo. Rast i društveni preobražaji koji ga prate doprinose rađanju urbanog koje prekida sa industrijskim gradom. Metropolizacija je svetski fenomen. Socioprostorna strukturacija metropola je sasvim drugi tip grada u odnosu na prve gradove i industrijske gradove.

* Srpskohrvatski prevod ovog teksta je objavljen uz saglasnost redakcije francuskog časopisa *Urbanisme*, br. 321, novembar – decembar, 2001, Pariz. Zahvaljujemo na predusretljivosti i saradnji!

Ova tri poretka, forme i strukture, korespondiraju, dakle, sa tri tipa društva: agrarnim društvom, industrijskim društvom i informacionim društvom. Naravno, korespondencija između tipova društava i tipova urbanih fenomena nije mehanička, međutim, ona je veoma izrazita i potvrđuje Lefevrovu tezu.

2. teza. Urbani fenomen otkriva društvene, ekonomске, kulturne i političke procese

Tri tipa društva skicirana u prethodnoj tezi odlikuju se specifičnim funkcionalizanjem. Da bi smanjio haos industrijskog grada, Korbizije (1942) je predložio da se deluje posredstvom četiri prostorne funkcije: stanovanje, rad, rekreacija i saobraćaj. On je tako ukazao na četiri doista važna aspekta urbanog funkcionalizanja, ali čineći to izostavio je druge isto tako bitne aspekte. Korbizijeova predstava urbanog je dakle opasno deformisana. Među dramatično odsutnim aspektima Korbizijeovog razmišljanja o funkcionalisanju urbanog, pomenimo političko i politiku, komunikaciju, razmenu kako unutar grada, tako i među gradovima, te kulturu.

Predlažemo da se pojам funkcija zameni pojmom proces. Urbano funkcionalisanje je podržano procesima od kojih su najvažniji sledeći:

- proizvodnja i raspodela bogatstva;
- demografska reprodukcija;
- trajni razvoj;
- koncentracija stanovništva, aktivnosti i pokretljivosti;
- demokratsko upravljanje različitim urbanim tipovima;
- elaboracija smisla urbanog postojanja;
- održavanje i obnova komunikacije itd.

Rešenja koja prate ove procese uslovjavaju urbano funkcionalisanje. Ono, dakle predstavlja skup jako složenih međuzavisnih aktivnosti koje za sobom povlače sukobe o kojima urbana sociologija mora da vodi računa. Ovo funkcionalisanje je u stalnim preobražajima. Funkcionalisanje, dakle, poseduje jaku dozu cikličnog, repetitivnog koje se pravilno menja. Očigledno je da se ovi mnogobrojni aspekti funkcionalisanja specijalizuju u zone i opremu, i to na vrlo različite načine.

3. teza. Urbani fenomen sadrži složen sistem aktera

Ostajući pri formulacijama 1. i 2. teze mogli bismo podrazumevati da je urbani fenomen jedan opsežan mehanički proces. Ali, urbana stvarnost je mnogo složenija. Njenim procesima upravljaju akteri, od kojih neki upravljaju, drugi se opiru i osporavaju, a to još jednom znači da je urbana stvarnost veoma konfliktna. Urbani akteri i sukobi su od fundamentalne važnosti. Bez njih nije moguće razumeti raniji grad (la cite), industrijski grad i urbano.

Pod akterom podrazumevamo individuu ili grupu:

- koja zauzima položaj u društvu i društvenim pokretima, pa otuda nejednako raspolaže resursima društva;
- koja brani interes i vrednosti;
- koja održava odnose sa drugima;
- koja uvek, vodeći računa o tom položaju, oblikuje identitet u interakciji sa drugim. Identitet daje smisao njenoj egzistenciji.
- koja nudi projekte društva i svakodnevnog života i želi da ih realizuje;
- koja je, neprekidno od života do smrti, na putu socijabilnosti.

Precizirajmo neku od ovih osobina. Kad kažemo da akter zauzima određeni položaj, on je očigledno obeležen tipom društva: u agrarnom društvu akter pripada jednom poretku, u industrijskom društvu on se situira u društvenu klasu, a u informacionom društvu u društveni pokret. Identitet je slika o sebi koju akter gradi u funkciji svojih odnosa sa drugima. Projekat sadrži, s jedne strane, kombinaciju ciljeva i, s druge, sredstva da bi se oni realizovali.

Svaki tip društva, kao i svaki tip urbanog, sadrži sistem hijerarhizovanih aktera u smislu moći. Svakom sistemu odgovara jedna struktura moći. To je suštinski parametar urbane sociologije. S tim u vezi, upućujemo na 10. tezu.

U savremenom urbanom sugerisemo, da bismo uprostili, skup koji sadrži najmanje četiri tipa aktera:

- stručnjake za prostor: arhitekte, urbaniste, inžinjere, itd.;
- ekonomski akteri: veoma različita industrijska preduzeća i servise, vlasnike gradskog zemljišta, privredne organizacije, itd.;
- političke akteri: raznovrsne izabrane i one koji od njih direktno zavise, posebno visoke funkcionere, njihove političke partije i pokrete;
- stanovnike, korisnike i građane: oni se diferenciraju prema njihovoj društvenoj poziciji, stilu, starosti, kulturi, itd.

Ovi akteri se grupišu prema različitim logikama u specifične društvene pokrete. Njihovi odnosi, njihova socijabilnost, itd. konstruišu važne elemente urbane kohezije.

4. teza. Urbani fenomen je podeljen na tri odsečna sprata

Ovu ideju, prilično je uprošćavajući, pozajmljujemo od Žorža Gurviča (1967). Doista, govorimo samo o tri sprata: morfologiji, društvenoj praksi, predstavama.

Morfologija podrazumeva prirodnu i izgrađenu sredinu, uređenu u urbanističke i arhitektonske oblike, veoma brojne tehničke i tehnološke mreže, višestruke tehnike, stanovništvo, itd. To je materijalna dimenzija urbanog; ona strukturiše prakse građana i izaziva njihove predstave. Ovaj sprat urbanog fenomena je konkretan. Svako ga svuda može lako uočiti i izmeriti.

Društvene prakse višestrukih aktera su organizovane, uslovljene normama, pravilima, ulogama, ali one mogu biti isto tako spontane i improvizovane; ali zbog toga one nisu manje značajne. Posmatranje društvenih praksi je složeno zbog činjenice da se brojni građani skrivaju ili se na određen način ponašaju u privatnosti. Merenje ovih praksi zahteva sofisticirane tehnike istraživanja.

Kad je reč o predstavama, one takođe proizlaze iz aktera; one spadaju u oblast ideja, vrednosti, verovanja, imaginarnog, itd. i mnogo su teže uočljive. Pa ipak, one su katkad opredmećene u formi dela (literatura, umetnost, religija, nauka, itd.). Predstave su razrađene od strane grupe stručnjaka i/ili intelektualaca, ali one su takođe stvar svakog od urbanih aktera. Njihov uticaj je od prvorazrednog značaja: moglo bi se reći da su svaka praksa i morfologija najpre postojale na tom spratu predstava.

Ipak, ne bi trebalo zapasti u uprošćeni determinizam idući od predstava ka praksama i ka morfologiji, ili obrnuto. Ova tri sprata i njihovi različiti sastojci su povezani na vrlo složen način i utiču jedni na druge na različite načine.

5. teza. Svaki tip urbanog sadrži jednu urbanu skalu od mikro do makro socioprostornog

Urbana skala se zasniva na posmatranju urbanog fenomena kako sa mikro tako i sa makro socioprostornih tački gledanja. U urbanom razlikujemo najmanje osam sledećih stepena:

- stan;
- susedstvo;

- četvrt;
- zona;
- opština;
- aglomeracija;
- metropolja;
- svetska armatura metropola.

Na primer, pariska aglomeracija bi morala biti posmatrana u funkciji ovih različitih stepena. Iako je legitimno na vrlo detaljan način analizirati jedan od ovih stepena, ne bi trebalo nikad zaboraviti da on učestvuje na jednom nivou na kojem ga drugi stepeni uslovljavaju na vrlo značajan način. Svaki urbani tip ima svoj stepen koji mu omogućava da odredi svoj položaj. Precizirajmo da je svaki stepen bio predmet brojnih važnih i značajnih socioloških istraživanja. Ovde možemo samo da podsetimo čitaoca na nekoliko "klasičnih" istraživanja: Rajmona i Omona (1969), Kofmana (1983), Koinga (1966), Basana (1988), Sasen (1996), itd.

6. teza. Urbano je strukturisano sistemom mesta i tokova koji vode ka neophodnoj pokretljivosti

Ova teza je značajna za urbano, mada manje za industrijski grad i još manje za raniji grad koji su bili više sistem mesta a mnogo manje tokova. Ipak, tokovi su takođe neosporni u ranijem gradu (la cite).

Vratimo se urbanom koje neizostavno može biti opisano kao mozaik mesta (stanova, različitih opreme, susedstava, četvrti, zona, itd.) sa njihovim logikama i njihovim međuzavisnostima. Pri svemu tom, budući da je raspodela urbanog funkcionalna specijalizacija mesta i specifičnosti urbane lestvice, stepeni su nužno povezani sa tokovima osoba, roba i informacija. Bez ovih tokova, urbano ne bi moglo funkcionisati. Zamenimo pojmove: umetnimo tokove u pokretljivost. Ona je postala fundamentalni parametar savremenog urbanog. Građanin koji nije pokretljiv na optimalan način hendikepiran je u svojoj participaciji u funkcionisanju njegove aglomeracije. Ovaj hendikep je društveno uslovljen.

7. teza. Urbani prostor i vreme su nerazdvojni, ali različiti

Sve prethodne teze su stavljale akcenat na društveno koje je snažno artikulisano u prostornom. Dugo je vremensko činilo jedno sa ove dve komponente

urbanog. Funkcionalna specijalizacija zemljišta koja se najjasnije pokazuje počevši od industrijskog grada doprinela je da se pojavi pitanje vremena. Savremena urbana lestvica sadrži stepene sa specifičnom prostornošću i temporalnošću koje su sve više i više razdvojene.

Vreme postaje važna i različita komponenta. Urbana dinamika je učinila da se pojave društveno determinisane temporalnosti o kojima se absolutno mora voditi računa: domaće vreme, vreme dokolice, kulture, politike, itd. Naravno, smanjenje trajanja vremena u industrijskim i informacionim društvima igra ključnu ulogu u pojavljivanju vremenske dimenzije.

8. teza. Urbano stanovanje, kvartovski život i urbana segregacija duboko profilišu urbani fenomen

Stanovanje je već nekoliko puta bilo pomenuto iz ugla naselja, stana, četvrti, stanovnika. Sociologija daje prvenstvo pristupu koji polazi od stanovnika i procesa koji on stvara. Posvećujemo jednu tezu stanovanju, zato što ono sadrži specifične stepene (stan i četvrt) sa vrlo posebnim urbanim logikama. One neposredno upućuju na porodicu, ženu, dete, itd, kao i veoma važne višestruke domaće aktivnosti. Štaviše, pošto je stanovnik vrlo snažno uslovljen društvenim položajem, društvenim nejednakostima, itd., stan, susedstvo i četvrt čine predmet društvene segregacije.

9. teza. Privatne i javne urbane sfere porađaju napetosti u urbanoj dinamici

Stambeno pitanje pripada *par excellence* privatnoj sferi, ali očigledno ne isključivo. Na primer, ono posredstvom segregacije izlazi u javnu sferu. Ova sfera je uglavnom vezana za mrežu ulica, trgova, parkova koji omogućuju pristup javnim ustanovama različitog tipa, pokrivenim tržnicama, robnim kućama, itd. Često privatni, ovi objekti moraju biti otvoreni u što je moguće većoj meri, pa su prema tome javni. Dok privatna sfera isključivo spada u oblast ličnog i privatnog, javna sfera omogućava susret svih tipova građana. Ova sfera često kvalifikovana kao javni prostor jedan je od uslova urbane kohezije. Tri pretnje pritiskuju javni prostor: sve veći broj privatnih automobila, razvoj telekomunikacija, akti nasilja. Prva preti pešaku kao urbanom akteru, druga privatizuje društveni život, treća stvara klimu nesigurnosti štetne po ambijent javnih prostora, koja za uzvrat dovodi do njegove privatizacije.

10. teza. Urbana moć upravlja urbanim razvojem

Urbani razvoj proistiće iz strukture moći, što znači iz sistema aktera od kojih su neki nadređeni a drugi podređeni; zajedno, oni strukturišu urbani fenomen. Podređeni se ponekad pokazuju u više ili manje prikrivenim malim savezima sa nadređenima, ili ponekad pružajući otpor koji može poprimiti žestoke obrte. Događa se takođe da podređeni akteri postignu da se uvaži njihov glas.

To znači da sistem aktera sadrži strukturu moći u neprekidnom pregovaranju, osim kada moć jednog aktera ili jednog saveza aktera dopušta unilateralne akcije. Akteri se najčešće konstituišu u političke, društvene ili ekonomski organizacije, kao i u socioekonomski pokrete. Podređeni akteri organizovani u pokret imaju više šansi da učine prepoznatljivim svoje zahteve. Pod pokretom podrazumevamo skup pojedinaca u traganju za zajedničkim identitetom, koji ocrtava zajedničkog protivnika i nudi jedan društveni projekat. Društveni pokreti nisu odmah nužno sačinjeni od jedne ili tri komponente ... Radovi sociologa na temu društvene moći su veoma značajni. Pomenimo nekoliko klasičnih: Hanter (1952), Basan (1958), Kastels (1974), Saez (1997).

11. teza. Kultura je u srcu urbane dinamike

Pod kulturom podrazumevamo sistem vrednosti, znakova i simbola koji pružaju svoje korene u religiozne institucije, nacionalne i etničke, filozofske, itd. Polazeći od tog kulturnog nasleđa, urbani tipovi i njihovi individualni i kolektivni akteri poimence izgrađuju identitet koji daje smisao njihovoј akciji. Urbana dinamika proizlazi, između ostalog, iz sučeljavanja tih kulturnih konstrukcija.

Da bi se istraživanje i rasprava nastavili

Broj teza sveden na jedanaest znači da se elaboracija mora nastaviti daljim nabrajanjem.

Ove teze manje ili više impliciraju jedna drugu: one, dakle, oblikuju sistem kojem je cilj da protumači urbani globalitet. S druge strane, one znače poziv na interdisciplinarnost.

Stručnjaci urbanog (arhitekti, urbanisti, inžinjeri) su pozvani da učestvuju u ovoj raspravi. Njihova uloga je bitna. Istovremeno, ovih jedanaest teza ih obavezuje da urbano posmatraju na globalan način.

Najzad, budućnost urbanog razvoja moraće da bude prva briga kako istraživača tako i praktičara. Trebalo bi od ove ideje napraviti jednu tezu ...

Prevod:
Sreten Vujović